

opmærksom på en række faktorer af betydning for en dybere forståelse ikke blot af kongens finans- og erhvervs politik, men også hans udenrigspolitik, afspejlet i forholdet til Sverige og Nordtyskland.

Som forklaring på den adelige gældsstiftelse i begyndelsen af 1600-årene fremhæver Ladewig Petersen flere gange kapitalbehovet i forbindelse med en vis omlægning af godsdriften fra korn- til øksneproduktion, idet han understreger, at den ældre forsknings fremhævelse af gældsstiftelsen som udtryk for et overdrevet forbrug dermed mister noget af sin berettigelse. Først en række nærmere undersøgelser af adelens godsdrift og økonomiske forhold vil dog med nogen sikkerhed kunne afdække og afveje årsagerne til gældsstiftelsen. Det bør her understreges, at materiale fra 1620'erne, 1630'erne og 1640'erne klart viser en manglende balance mellem en række især mindre adelige godsejeres indtægter og deres forbrug, at den berømte regnskabsbog, der kendes fra Sofie Brahes og Holger Rosenkrantz' husholdning og godsdrift viser det samme også for en storgodsejer, der mistede sine indtægter som kongelige lensmænd, og at man i samme retning må tyde tidens talrige forordninger imod luksus, vel vendt mod overdådighed især hos borgerskabet, men med flere formuleringer, der afslører, at sigtet har været at hindre ødelæggende konkurrence fra velstående borgere over for økonomisk trængte adelige. At de større godsejere har kunnet udnytte de økonomiske forhold og samle gods ved jordspekulation og lånetransaktioner på bekostning af mindre heldigt stillede standsfæller, forklares da af, at deres godsindtægter – der endda ofte suppleredes med betydelige indtægter som kongelige lensmænd – oversteg de krav, deres livsførelse stillede. Selv om den efterhånden helt lukkede adelsgruppe var blevet stadig fornemmere, har de

større godsejere kunnet tåle at »leve efter deres stand«.

Til en videre belysning af disse forhold rummer Ladewig Petersens bog yderligere bidrag i form af tabellarisk gengivelse af en del af materialet i Christian 4.s gældsregister 1605, i kongelige Kieler-omslagsregnskaber og andet regnskabsmateriale.

Ole Degn

Gerhard Köhn: *Die Bevölkerung der Residenz, Festung und Exulantenstadt Glückstadt von der Gründung 1616 bis zum Endausbau 1652. Methoden und Möglichkeiten einer historisch-demographischen Untersuchung mit Hilfe der elektronischen Datenverarbeitung*. Textband. (Quellen und Forschungen zur Geschichte Schleswig-Holsteins, 65, Neumünster, 1974). 206 s.

Gerhard Köhns bog om Glückstadt er af interesse for danske læsere, både fordi den beskæftiger sig med en by, der blev grundlagt af Christian 4. som et led i dennes by- og handelspolitik, og fordi den demonstrerer anvendelsen af edb-teknik på et ældre befolkningsstatistisk materiale.

I et indledende afsnit gennemgås først den tidligere tyske bybefolkningshistoriske forskning, der ikke mindst for middelalderens vedkommende ud fra skattemister, mandtal, borgerskabsprotokoller og – for en senere tid – kirkebøger (dåb og begravelse) og andet materiale og begreber som skatteborger, familieoverhoved, husstand og beboertal pr. hus har forsøgt at beregne byernes befolkningstal og sammenhængende hermed i flere tilfælde at skitsere socialstrukturen. Derefter diskuteres kort de metodiske krav, der må stilles til bybefolknings- og socialhistoriske undersøgelser, idet der

samtidig peges på de mindre byer, som f.eks. Glückstadt, som undersøgelsesområder, da det her er muligt at udnytte og sammenstille oplysninger fra et bredere materiale.

Som grundlag for forståelsen af de befolkningsmæssige analyser gives en skildring af baggrunden for og byudviklingen og byggeaktiviteten i Glückstadt fra grundlæggelsen i 1616 til 1652, da bybefæstningsarbejderne afsluttedes og byens udstrækning dermed var fastlagt til midten af 1800-årene – således som det også fremgår af en række kortbilag bagest i bogen. I et følgende afsnit gennemgås det benyttede kildemateriale i hovedtræk, tilligemed den fremgangsmåde, der er benyttet ved indsamlingen af persondata og de metodiske erfaringer i forbindelse hermed. Og endelig følger en detaljeret gennemgang af de ved undersøgelsen indvundne resultater vedrørende Glückstadts befolkningsstruktur i henseende til herkomst, grupperinger, herunder gruppen af portugisiske jøder, alder for erhvervelse af borgerskab og hus og levealderen, og vedrørende befolkningens fluktuationer, til- og afvandring, længden af bosættelsen i byen m.m. Da bogen er forsynet med en række detaljerede tabeller, vil dens resultater også af denne grund være af interesse for tilsvarende undersøgelser af danske byer. Den lange litteraturliste er også her et nyttigt hjælpemiddel.

Ole Degn

Skattematrikkelen 1647, XV. Nord-Trøndelag fylke. Redigeret af Rolf Fladby og Terje Schou og udgivet af Norsk lokalhistorisk Institutt. (Universitetsforlaget, Oslo-Bergen-Tromsø, 1975). 292 s.

Norge har på flere punkter været forud i arbejdet med kildeudgaver, ikke mindst

når det gælder kilder af interesse for lokalhistorien, som gårdnavnene, der i årene 1897–1936 publiceredes af O. Rygh m.fl. i det store 20-bindsværk Norske gårdnavne, Norske rigsregistrarer, der – svarende til den danske kildepublikation Kancelliets brevbøger – kom i 12 bind i årene 1861–91, og skattematriklen 1647.

Udgivelsen af sidstnævnte er nået til bind 15, Nord-Trøndelag fylke, idet dog endnu fire bind forinden mangler. Der er tale om en kildeudgave af en art, der med sit omfang ikke tidligere er udgivet i Norge. Hvert bind omfatter et fylke, og i sin helhed kortlægger udgaven bosættelsen i landdistrikterne omkring midten af 1600-årene, idet skattemandtallene ikke fra alle egne er fra 1647, men kan være fra et af de følgende år, afhængig af, hvornår 1647-bestemmelsen er blevet fulgt, eller af materialets kvalitet.

Skattemandtallene er opstillet sognevis og grupperer gårdene efter gårdklasse, omfattende fuldgårde, halvgårde og ødegårde. De giver oplysninger om gårdnavne, navne på brugere og ejere, skyld, rådighed over bygsel, skat og eventuelle grunde til manglende betaling af skat, og da skattebestemmelserne af 1647 også omfatter andre skatteydergrupper, kan mandtallene også oplyse om husmænd, strandsiddere, tjenestedrenge, håndværkere, save og savmestre m.m.

Med deres detaljerede oplysninger er skattemandtallene 1647 derfor en vigtig kilde ikke blot for lokalhistorien og personalhistorien, men også for den økonomiske og sociale historie i 1600-årene. Registre over stednavne, personer og institutioner letter arbejdet med undersøgelser af mange typer.

Ole Degn